

TÜRKLERDE ÇEVRE VE ŞEHİRCİLİK

medeniyetimizi yaşatan iller

CİLT II

EDİTÖRLER

Prof. Dr. Yusuf KÜÇÜKDAĞ

Prof. Dr. Koray ÖZCAN

Prof. Dr. Caner ARABACI

Prof. Dr. M. Serhat YENİCE

ANKARA

NİSAN 2023

Çevre Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı

05 Haziran 2026

MADDİ YAYIMLANDIKTAN
SONRA GELEN DOKÜMAN

030756

Çankırı, İç Anadolu ile Karadeniz bölgeleri arasında Köroğlu dağlarının güneye doğru alçaldığı tepe üzerinde ve Kızılırmak'a dökülen Acı Çay ile Tatlı Çay'ın birleştiği vadidedir. Antik dönemdeki ismi Gangra olup, İslam kaynaklarında Hancara ve Cancara şeklinde yer almaktadır'. Bizans tarihçisi Etienne'ye göre Paflagonya dilinde keçi anlamına gelen Gangra adı, buraya keçi sürülerinin çokluğundan dolayı verilmiştir'. Türkler, şehrin eski ismini "Kengiri" şeklinde telaffuz etmişlerdir. Cumhuriyet döneminde ise Çankırı olarak değiştirilmiştir.

Çankırı ve çevresi eski çağlarda uzun süre Hititlerin egemenliği altında kalmış, bu devletin MÖ. 1200'lü yıllarda yıkılması üzerine önce Paflagonların sonra da Pontus Krallığı'nın hâkimiyetine geçmiştir. Bir ara Galatların idaresine giren kale-kenti Strabon, Kral Morzeus'un ikametgâhı olarak tanımlamıştır. Miladın başlarında Galatya Kralı Deiotaros¹ (ö. MÖ. 41) zamanında parlak bir dönem yaşayan ve "Germanikopolis" olarak da zikredilen Çankırı, Roma İmparatorluğu'nun 395'te ikiye ayrılmasından sonra Bizans İmparatorluğu sınırları içinde kalmıştır. Emevîlerin "Hısnü'l-hadid" adı verdikleri şehirde Türk hâkimiyeti Emir Karatekin'in kaleyi 1082'de fethetmesinden sonra başlamış², ancak onun döneminde kale dışında bir yerleşme oluşmamıştır. Konut ve ticaret yerleriyle ibadet mekânı

ve diğer sosyal alanların kale içi veya hernen surların yakın çevresiyle sınırlı kaldığı söylenebilir. Çünkü bu yüzyılda Bizans henüz Anadolu'dan vazgeçmemiş; bu yüzden Türk-Bizans mücadelesi devam etmiştir. XVI yüzyıl kaynaklarında Kale Camii³ olarak geçen binanın kim tarafından yapıldığı bilinmemekle birlikte Müslüman bir toplumun camisiz yapamayacağı düşünüldüğünde Emir Karatekin'in inşa ettirmiş olabileceği söylenebilir. Kâtip Çelebi'nin zikrettiği kale içindeki camiyle mahallenin⁴ Danişmentliler döneminde ortaya çıkmış olması kuvvetle muhtemeldir. Danişmentlilerle Bizans arasındaki mücadelelerde çok sık el değiştirdiğinden Çankırı'da yerleşme kale merkezli olarak devam etmiştir. Bununla birlikte kalenin batısında ve Kastamonu Yolu güzergâhında bulunan Tatlı Çay vadisine doğru bir genişleme düşünülmeye başlanmış; bunun için Emir Karatekin, zaviyesini bu bölgede inşa ettirmiştir⁵.

Selçuklu Sultanı I. Alaeddin Keykubat döneminde (1220-1237) sağlanan siyasi istikrar ve ekonomik refahın sonucunda yerleşmenin kale surları dışında başladığı anlaşılmaktadır. Emir Atabey Cemalettin Ferruh'un 1235'te yaptırdığı darüşşifanın o dönem Anadolu'da bulunan yedi darüşşifadan birisi olması ve Anadolu'nun en eski darülhadis medresesinin de Çankırı'da bulunuşu, şehrin potansiyeli hakkında önemli ipuçları vermektedir. Darüşşifa ve darülhadis, kalenin biraz uzağında ve

¹ Prof. Dr. Ahmet KANKAL, Yıldırım Beyazıt Üniversitesi. ORCID: 0000-0002-3262-3355. ahmetkankal@gmail.com

² İbnü'l-Esir, *el-Kâmil fi'l-Târîh*, IV, Beyrut 2002, s.226; İbn Taurberdi, *en-Nücumü'z-Zâhir*, I, Mısır (ty), s.102.

³ Charles Texier, *Küçük Asya Coğrafyası Tarihi ve Arkeolojisi*, III, Ankara 2002, s.202.

⁴ *Antik Anadolu Coğrafyası*, İstanbul 1993, s.41.

⁵ M. Halil Yınarcı, "Danişmentliler", *IA*, III, İstanbul 1988, s.468-479.

⁶ Ahmet Kankal, *XVI Yüzyılda Çankırı*, Çankırı 2009, s.174.

⁷ Kâtip Çelebi, *Cihannüma*, İstanbul 1145, s.645.

⁸ Abdülkerim Ozaydın, "Danişmend Gazi", *DİA*, VIII, İstanbul 1993, s.471.